

ІСТОРИК НА ВІСТРІ ЗМІН

З нагоди 80-річчя Заслуженого професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ярослава Калакура відбулася розмова головного редактора «Часопису української історії» Анатолія Коцура з ювіляром, виклад якої пропонуємо читачам.

Під час розмови головного редактора «Часопису української історії» д.і.н., проф. А. П. Коцура та д.і.н., проф. Я. С. Калакура

Анатолій Коцур (А.К.). *Вельмишановний Ярославе Степановичу! Минуло п'ять років відтоді, як ми говорили з Вами про місію українського історика. Ви згадували свій шлях в історіографію, про вплив на Ваші погляди хрущовської відлиги, про роботу в апараті відділу науки і навчальних закладів ЦК Компартії України і звинувачення Вас у націонал-комунізмі, про повернення в Київський університет ім. Т. Г. Шевченка, торкалися й спільної Альма-матер – Чернівецький університет ім. Ю. Федьковича та ін.¹*

Багато питань залишилось за межами діалогу. Читачі «Часопису української історії» знають Вас як відомого вченого-історика, українознавця, патріарха української історіографії, архівознавця, джерелознавця. Хотілося б більше довідатись про Вашу малу Батьківщину, дитячі роки, батьків, рідних.

¹ Світ історіографії – дивовижний і захоплюючий // Часопис української історії. – 2012. – Вип. 24. – С. 189–194.

Ярослав Калакура (Я.К.). Я народився в с. Рудники Підгаєцького повіту Тернопільського воєводства (тоді Польща) – нині Підгаєцький район на Тернопіллі. Так записано в паспорті, але насправді моє коріння пов'язане з хутором Зузанівка, що не далеко від села Рудники. Цей хутір було ліквідовано в 1945–1946 рр. З приходом у 1944 році червоної армії і відновленням советської влади, розгорнулись запеклі сутички з УПА, осередки якої здебільшого розташовувались на хуторах, а тому було прийнято урядове рішення про їх ліквідацію. Вона проходила в два етапи: перший етап – це виселення заможних селян, так званих куркулів, на Сибір. Нас воно не торкнулося, оскільки батьки не вважались заможними. У них було четверо дітей – два старших брати померли, а Михайло і я вижили. Нам запропонували переселитися в інше село, звідки родом батьки, де наш родовід, але воно згоріло в процесі польсько-українського протистояння. За чотири кілометри від

нього було польське село Пановіци (Пановичі), яке внаслідок виїзду поляків на історичну батьківщину перетворилося мало не в пустку. Тато купив там хату і ми та ще ода сім'я переселились весною 1945 р. Невдовзі сюди почали прибувати українці з Лемківщини за так званім «обміном населенням» України і Польщі.

Ще на Зузанівці я почав брати уроки у вчительки-полячки, в якій вчився старший брат, завдяки чому опанував ази польської, хоча дома спілкувалися виключно українською. До речі, костел в Пановичах був перетворений у російську православну церкву, і хоч батьки не були фанатично віруючими, але з дитинства у неділю і свята брали нас із собою на службу Божу. Із створенням колгоспу церкву закрили, а приміщення передали під склад і комору. Тут я закінчив початкову школу, а в 1951 р. семирічку в сусідньому селі Гнильче, де жили мамині сестри і татів брат. Зимові заметілі і морози спонукали інколи ночувати у цих родичів.

А далі було педучилище в Станіславі та Коломійі. Взагалі-то мама хотіла, щоб я вчився на фельдшера. А батько думав, що стану священиком, але в умовах воєнничого атеїзму, накинутого комуністичним режимом у повоєнній Галичині, про це не могло бути й мови, тому зійшлися на тому, щоб йшов вчитися на вчителя початкової школи. Згадую вступ: для учнів з похвальними грамотами проводилася співбесіда з участю директора училища, викладачів математики, української та російської мов. І кожен давав питання з оцих напрямів. Ну і коли дійшло до російської мови, я заплутався, бо в нашій школі фактично не було тоді вчителя російської мови. Але я справив гарне враження з математики на директора Андрія Роліка, який викладав математику, і мене зарахували. Єдина проблема була в тому, що не було гуртожитку. Ну і тут брат Михайло згадав про одну полячку, яка мала родичів у Пановичах і мешкала поруч з училищем, на тій же вулиці – Панфіловців. Вона тримала ще одного квартиранта і заставляла нас пасти її корову по досвітках... Представляєте, в Станіславові (Івано-Франківську), в місті, мало не в центрі міста... Це як йти до ринку, в сквері на валах, уночі – з 4 до 6 ранку, треба було випасати корову на шнурку. Та одного разу мене затримав міліціонер з отою коровою, склав протокол і з того часу, я відмовився виконувати цю послугу. В 1952 р. педучилище перевели в Коломию, оскільки тут на його базі відкривалася обласна партійно-радянська школа.

Коломия – центр Гуцульщини, із давньою і славною історією, національно-культурними

традиціями – залишила глибокий слід у моєму житті. Після закінчення отримав призначення на посаду піонервожатаго, вчителя музики і малювання семирічної школи в селі Нижній Вербіж Печеніжинського району (за три кілометри від Коломійі). Це надзвичайно мальовниче село, через яке протікає чотири річки, які в дощові роки зливалися і підтоплювали його. Більшість учителів прибули сюди із східних областей України для «культурної революції», жили на приватних квартирах. Правда, директор школи Петро Халимон з дружиною Ніною і чотирма дітьми (вихідці з Чернігівської області), жили на другому поверсі шкільного приміщення (колишньої гміни) з окремим входом. Я знімав кімнату в родині Сербенюків, які ставились до мене як до сина. Жили вчителі скромно і досить бідно, адже зарплати були маленькі (я отримував 520 рублів, з них 250 віддавав господарям за проживання, побутові послуги, сніданок і вечерю. Не повірите, я почав учителювати, маючи один костюм, запасні брюки, одні туфлі, дві-три сорочки і не було навіть годинника. І от брат мій старший, на 24-те вересня, на мій день народження приїхав мене провідати і привіз мені годинник «Победу». Казав, як сьогодні пам'ятаю: «Ну що ж ти за учитель – годинника не маєш? Як же ти будеш уроком керувати?».

А.К. Ярослав Степановичу! Настав той день, коли Ви обирали подальший життєвий шлях. Мабуть, велике зацікавлення історією, як особливою наукою, привело Вас у стіни Чернівецького університету.

Я.К. Мрія продовжити навчання не покидала мене і я вирішив поступити в Чернівецький університет, оскільки він славився своєю історією і давніми традиціями та й Чернівці недалеко від Коломійі, пов'язані залізницею та автобусним сполученням. Ось, коли я приїхав поступати, то опинився перед вибором: географічний або історичний факультети. Директор школи бачив у мені резерв на учителя географії, але на географічному серед вступних екзаменів значилась математика. Хоча я і мав хист до математики, але у педучилищі її викладання пов'язувалось із поглибленим вивченням арифметики відповідно до вимог початкової школи, а що стосується вищої математики, то її елементів за програмою середньої школи не було... І друге, що мене ще більше стримувало, – це іноземна мова. У педучилищах вона не вивчалася. Це вже потім, десь у 1960-х роках запровадили іноземну мову. Мій обсяг знань з іноземної мови був тоді на рівні сьомого класу. І я вибрав істо-

рію, любов до якої ще з дитинства прищепив мені тато. Та й у педучилищі був дуже цікавий викладач історії П. Топоровський, фронтвик, з критичним складом мислення. Запам'яталося, що на траурному мітингу в зв'язку зі смертю Сталіна на його очах і ще кількох викладачів, на відміну від інших, не було сліз.

Чернівці справили на мене дуже сильне враження, зокрема своїми історичними і культурними пам'ятками, старовинною архітектурою, затишними парками, скверами і вузькими вуличками... Одна з них – Ольги Кобилянської вже тоді була переважно для пішоходів, а тепер взагалі вона стала мало не бульваром, без транспорту, з лавочками... Викладачі також вразили. Правда, зі старої генерації фактично вже нікого не залишилось. У 1940 році після приєднання Буковини до УРСР було прийнято рішення про відновлення університету в Чернівцях, а директором призначили ще молодого тоді економіста-марксиста з Києва Шульгу Захарія Петровича. Через 20 років я зустрівся з ним в Інституті підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук як з професором кафедри політекономії. І коли він дізнався, що я вчився в Чернівцях, сказав: «Ви, очевидно, не знаєте, що я був директором у 1940-му році?». Так ось він розповів, що реально, із тих викладачів, які працювали у Чернівецькому університеті до 1940-го року, – ніхто не залишився, бо він був румунським. Почалася його радянська і українська, а паралельно розгорталась репресія проти учасників українського визвольного руху. Відбулася тотальна заміна викладацького складу. Буквально кілька математиків чи то фізиків і викладачка латині залишились. А то усіх абсолютно увільнили як «буржуазних спеціалістів».

На межі 1950–1960-х рр., коли я був студентом, а за сімейними обставинами вчився заочно, переважна більшість викладачів прибула зі сходу України, а також із Росії, зокрема з Ленінграда. Розуміється, читали вони лекції російською мовою. Але було декілька викладачів як, наприклад, М. Ліщенко, І. Гриценко, П. Михайлина послуговувалися українською, а то й відважувались приходити у вишиванках. Загалом, то були цікаві і непрості роки, адже мені доводилось поєднувати навчання і роботу. Головне, що я почерпнув для себе, то це навчився вчитися самостійно, працювати з книгою і цим досвідом користуюсь і сьогодні.

А.К. Що об'єднує покоління студентства і аспірантів тих років, коли Ви навчалися в університетах у Чернівцях і Києві, й нинішнє, чим воно відрізняється?

Я.К. Я не поділяю думку, ніби колись були студенти і аспіранти «кращі», а тепер «гірші». І тоді і зараз – вони були і є – різні: працюючі і ледарі, обдаровані і посередні, скромні і вискочки, колективісти і самозакохані егоїсти. Їх, як і викладачів, об'єднував час, епоха, суспільні умови, уявлення про смисл життя, коло інтересів і захоплень. Не забуваймо, що радянське суспільство, система освіти, цінностей, моральна атмосфера, організація навчально-виховного процесу були зовсім іншими, комунізованими. У вишах панувала командно-адміністративна система, насаджувалась одна, тоталітарна ідеологія, мала місце практика політичних переслідувань, стежень і доносів.

Для більшості студентів мого покоління, з великою питомою вагою вихідців із села, характерним було прагнення отримати знання, здобути професію, самоствердитись, «вийти в люди». Але і тоді студенти відрізнялися не тільки матеріальними статками, стилем одягу (однак меншою мірою, ніж тепер), але й рівнем відповідальності, інтелекту, обдарованості, манерами спілкування і культурою поведінки, формами і змістом дозвілля. Мені здається, що тодішні студенти більше читали, частіше відвідували музеї, театри, кіно, вечори відпочинку, набагато масовішими були аматорство, участь у художній самодіяльності, в спортивних змаганнях. Як і сьогодні, були дисципліновані і порушники, інтелігентні і безтактовні, скромні і розкуті.

Я тішуся, що сучасна молодь як продукт інформаційного суспільства (з ноутбуками, планшетами, смартфонами і т.п.) і демократичних орієнтирів (євроінтеграційний вибір, Євромайдан, Революція гідності) більш активна, просунута, ерудована, розвинена, має ширший кругозір, вільна, не закомплексована, відкритіша до сприйняття нового. Студенти мають ширший вибір і право бути іншими.

У мене викликає тривогу дедалі більша майнова поляризація суспільства, ганебні явища корупції, зловживання владою, в тому числі щодо навчання дітей олігархів в престижних зарубіжних університетах, а це не може оминути студентство і аспірантів. Чимало теперішніх студентів хизуються посадами і багатством своїх батьків, автомобілями, найновішими сенсорними смартфонами, відпочинком за кордоном, налаштовані на розкішне життя, полегшений спосіб навчання, демонструють показову самовпевненість. Позначилась масовість (конвеєр) і комерціалізація освіти, захистів дисертацій, часом виконаних не самостійно, явища плагіату, даються взнаки і різні можливості здо-

бути професію. Нерідко молоді люди зорієнтовані на диплом, а не на знання, деякі з них ніби і знають більше, але поверхово. Особливо непокоїть прояви жорстокості, дефіцит доброти. І все ж, певне «ядро» образу студента і аспіранта залишається без кардинальних змін. Часом викладачі змінюються повільніше, ніж студенти, особливо представники старшого покоління.

А.К. Ярославе Степановичу, Ви приклали багато зусиль для відновлення української історіографії в нашому університеті, розробили фундаментальний лекційний курс, у двох виданнях побачив світ Ваш навчальний посібник з грифом Міністерства освіти і науки. Зараз настали не найкращі часи для університетської історіографії. Що, на Вашу думку, необхідно зробити, щоб підняти статус цієї науки.

Я.К. Ви, Анатолію Петровичу, як історіограф, теж причетні і до виокремлення історіографії в спеціальну галузь історичної науки, і до формування в Україні потужної історіографічної школи, і до підготовки фахівців із загальної, проблемно-тематичної та персоналістичної історіографії. Думаю, що Вас не менше як мене, хвилює спроба перейти до підготовки такого собі історика «широкого плану», який має знати всього по трішки: займатися і конкретно-історичними проблемами, і історіографією, і джерелознавством. На практиці воно так і буває. Але ж ніхто не може скасовувати загальну тенденцію диференціації наукових дисциплін, спеціалізації дослідників. Це стосується й історіографії. Якщо її згорнути, то постане питання: а хто розроблятиме теорію і методологію історичної науки, хто виявлятиме закономірності її розвитку? Вважаю помилкою скорочення історіографічних курсів як загальних, так і проблемно-тематичних. Не втрачаю надію, що вчена рада, керівництво факультету, декан проф. І.К. Патриляк зуміють у процесі реформування історичної освіти не загубити той досвід і надбання у сфері історіографії, які нагромаджував університет з часів Михайла Максимовича і Володимира Антоновича. Тим більше, інтеграція в європейський історичний простір, орієнтація на західні стандарти історичної освіти навпаки вимагають збільшення питомої ваги історіографічних та методологічних курсів.

Статус історіографії – це обличчя, дзеркало історичної науки, її візитівка, показник культури історичного дослідження. На сьогодні головне – зберегти наукову спеціалізацію з історіографії і відповідну підготовку докторів філософії і докторів наук за цим напрямом. До

речі, як мені відомо, такої ж думки дотримується й керівництво Інституту історії України НАН України, його відділ історіографії.

Непокоїть і скорочення годин на вивчення історіографії. На мою думку, курси загальної історіографії (світової і національної), як і методології історіографічного дослідження мають залишатися за кафедрою архівознавства та спеціальних галузей історичної науки. Що ж стосується курсів з проблемно-тематичної історіографії (історіографія історії України, історіографія середньовіччя і т.д., історіографія історії культури, історіографія Другої світової війни тощо), то їх мають забезпечувати профільні кафедри історії України і зарубіжних країн.

А.К. Ви є автором понад 550 наукових, науково-популярних і навчально-методичних праць. Недавно я прочитав, що тільки за останні п'ять років Ви оприлюднили п'ять індивідуальних та колективних монографій, 2 підручники, 3 навчально-методичних посібники та понад 50 статей. Таким ужином може похвалитися далеко не кожен академічний науковець, а Ви оновлюєте лекційні курси, проводите семінари, керуєте докторантами, аспірантами і магістрантами. Як Вам це вдається? Будь ласка, поділіться досвідом і своїми думками з цього приводу.

Я.К. Знаєте, я часом і сам дивуюсь, звідки беруться сили, як знаходиться час для роботи в бібліотеках, архівах, для написання праць. Та й здоров'я дедалі частіше підводить. Секрет у чому? По-перше, це багатопрофільність і творча атмосфера в колективі кафедри, яку десять років очолював і уже 12 років є її професором. Звідси і тематика моїх наукових студій, які охоплюють історіографію, джерелознавство, архівознавство, археографію та спеціальні історичні дисципліни. По-друге, я ще не «виписався», у мене за радянські часи створився великий борг перед українською історичною наукою і зараз хочеться надолужити прогаяне, спокутати провини. По-третє, я не уявляю собі ефективного професора, тим більше історіографа, який не проводить наукових досліджень, не публікується. З чим йти в аудиторію, з яким багажем знань і досвіду? Адже наукові студії – це нічим не замінимий резервуар самовдосконалення, інновацій, нарощування нових знань, запорука залишатися у відповідній інтелектуальній формі, бути прикладом для аспірантів і студентів. По-четверте, важливим стимулом і резервом підвищення продуктивності дослідницької роботи є організаційний і науково-технологічний чинники. Маю на ува-

зі участь у наукових конференціях, семінарах, співпраця з академічними науковцями, а також новітня комунікаційна техніка – персональний комп'ютер, принтер, Інтернет, електронна пошта, соціальні мережі тощо.

Нарешті, останнє, це повсякдення, побут, домашньо-родинний і морально-психологічний фактор, постійна підтримка з боку дружини Марії Михайлівни, яка, як професор, науковець, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки, добре розуміє мій творчий світ, зі сторони обох синів – Віктора та Олега, які теж займаються науковою і педагогічною роботою, онуків (старші Ярослав і Богдан закінчили магістратуру, а менші – Анна і Марія пішли у цьому році в перший клас). Крім того, намагаюся дотримуватись раціонального режиму, поєднувати інтелектуальну і фізичну працю з відпочинком. Я ж селянський син, люблю землю, село, маємо за 45 км від Києва дачний будинок, сад і город. Залюбки доглядаю дерева, прищеплюю, обрізаю, експериментую і т.д. Це теж стимул інтелектуальної творчості.

А.К. *Наша розмова відбувається в умовах, коли розгорнулося широке відзначення 100-річчя Української революції 1917–1921 рр. Яка Ваша думка щодо змісту і спрямованості ювілейних заходів та ролі істориків у них, наскільки вони відповідають викликам Євромайдану та Революції Гідності. Знаю, що Ви особисто були серед учасників цих подій, пишете про них. Чи не розчарували Вас постмайданівські роки?*

Я.К. Почну з Української революції 1917–1921 рр. Без сумніву, це винятково важливий ювілей епохальної події в нашій історії, без якої наряд чи постала б незалежна і самостійна Україна. Тільки на перший погляд може здаватися, що її історія вже досліджена і написана. Насправді це настільки знакова, рубіжна і багатопланова подія національної історії, вивчення якої вистачить і для наших наступників, оскільки кожне нове покоління по-своєму сприймає її досвід і виносить з неї нові повчальні уроки. Тут дуже важливо відректися не тільки від радянської показухи у відзначенні ювілейних дат, але й відійти від ленінської концепції революції, особливо щодо рушійних сил, її зв'язку з Лютневою революцією в Росії, критеріїв визначення її характеру тощо.

Багато сторін нашої революції, як явища центральноєвропейського масштабу, її загальноукраїнський характер і цивілізаційна роль у формуванні модерної української нації, в утвердженні ідеї національної державності та

інші потребують нового осмислення. Я взяв для себе такі малодосліджені проблеми як її культурно-цивілізаційний вимір і революційна ментальність українців. Виступив на міжнародній науковій конференції за цією темою, оприлюднив статтю «Ментальний образ Української революції».

Що ж стосується Майдану і Революції гідності, то я сприймаю їх через призму традиційної революційності українців, їх свободолюбності та нескореності, прагнення повернутися в європейський цивілізаційний простір і остаточно розірвати з імперським і комуністичним минулим, із совковістю. Відрадно, що це була революція молоді, насамперед, студентської. Тут студенти і багато професорів були поруч, виступили як партнери, одностайні. Всі наші революції, починаючи з середини XVII ст., укорінені в землеробсько-селянській і козацько-лицарській ментальності українців, у яких особливо загострене почуття власної гідності та неприйняття несправедливості.

Ці традиції й підхопила молодь, однак Революція гідності не зняла гостроти багатьох насущних проблем сьогодення, тим більше, Росія у відповідь на наш європейський вибір, на відмову від парадигми «руського міра» анексувала Крим і розв'язала війну на Донбасі. На жаль, ми несемо великі людські, матеріальні і духовні втрати, отримали глибокі морально-психологічні травми, у суспільстві наростає матеріально-майнова поляризація, влада все ще не очистилась від олігархії, продовжує недооцінювати такі сфери як духовність, освіта, наука, культура, спонукає до формування інтелектуальної опозиції, що загрожує державності України. Цілком очевидно, що Президенту, народним депутатам необхідні більш широкі комунікації з різними верствами населення, зокрема з молоддю та інтелігенцією, з громадянським суспільством, яке однозначно очікує рішучого викорінювання будь-яких проявів корупції, зловживання владою і службовим становищем. До речі, Революція на майдані і Революція гідності справили потужний вплив на українську гуманітаристику, включаючи й історичну науку. Їх виклики мають знайти адекватну відповідь у подальших наукових студіях істориків, у т.ч. університетських.

А.К. *Мене, як людину, котра тривалий час займається історіографією, читає навчальний курс «Сучасна українська історіографія», зацікавив Ваш новий науково-методичний посібник «Методологія історіографічного дослідження», який побачив світ в універси-*

тетському видавництві. Що Ви можете сказати з цього приводу ?

Я.К. Цілком не дивно, що цей посібник викликав у Вас зацікавлення, адже Ви як історіограф теж займаєтесь питаннями методології. Це мій давній задум – підготувати таку роботу для студентів, аспірантів, молодих науковців. Як Ви знаєте, я читаю лекційний курс з методології історіографічного дослідження і керуюсь таким правилом: читаєш курс – підготуй підручник чи посібник. Так і народився цей науково-методичний посібник. Підкреслюю: науково-методичний. Що головне у ньому? Безпосередня націленість методологічного інструментарію (принципів, методів і засобів пізнання на практику дослідницької діяльності в царині історії та історіографії. Увага акцентується на таких питаннях як задум історіографічного дослідження, сутність і особливості постановки проблеми, її співвідношення з темою опрацювання її бібліографії та історіографії, методика пошуку, виявлення, вивчення, аналізу, використання і класифікації історіографічних джерел, здобуття необхідної інформації, реконструкція на цій основі конкретних явищ і процесів в історіописанні, життєдіяльності, творчості та спадщини істориків, написання тексту, способи його апробації, оприлюднення та презентації, дотримання професійної етики історика тощо. В додатках, окрім обширної бібліографії, подані вимоги до дисертаційних робіт, стандарти бібліографічного описування джерел і літератури, перелік фахових видань з історичних наук та ін.

А.К. У недавньому виступі на одній з наукових конференцій Ви заявили, що не тільки «деколонізувались», але й «декомунізувались». Чи могли б Ви детальніше прокоментувати ці висловлювання?

Я.К. Ректор університету академік Л.В. Губерський, включаючи мене до складу комісії по деколонізації університету, пожартував: «Ви брали участь у комунізації, Вам зрозуміліше, як позбутися цієї спадщини». Ні для кого не є секретом, що я, як і багато моїх однолітків, був умонтований в радянську систему, в тій чи іншій мірі прислужував їй. Крах комуністичної системи, розпад СРСР і відновлення державної незалежності України відкрили унікальний шанс, у тому числі й для істориків, аби звільнитися від ідеологічних пут тоталітаризму, відійти від методології партійно-класового трактування історичного процесу, від комплексу меншовартості та синдрому комунізації. Більшість істориків, які відчували себе українцями

і бачили сенс свого життя у тому, щоб прислужитися українській справі, серед них і я, скористалися цим шансом.

Декомунізація історичної науки, світогляду стосується не лише моїх і Ваших ровесників. Бацили комунізму проникли і в свідомість молодішої генерації пострадянських істориків. І це природно, адже вони живуть у суспільстві, яке ще не позбулося багатьох рудиментів тоталітарного минулого. Дуже прикро, що декомунізаційні закони Верховна Рада ухвалила лише на 25 році незалежності України. Перейменування назв населених пунктів і вулиць важливе, але цього недостатньо. Необхідно на основі критичного мислення очистити наші голови від стереотипів і міфів, насаджуваних у трактуванні історії України. Потрібна деколонізація, деімперіалізація, дерусифікація і деатизація української історії та істориків. Ці питання досить гостро дискутувалися на Круглому столі, який проходив на історичному факультеті наприкінці вересня ц. р. Ви брали участь у ньому і слухали мою доповідь «Подолання синдрому комунізації в пострадянській українській історіографії». Загалом нині українські історики опинилися на вістрі глибоких змін планетарного характеру, стоять перед серйозними суспільними викликами і за таких умов дуже важливо декомунізувати українську історіографію, тобто остаточно закріпити розрив із методологією партійно-класового та формаційного підходу до історії, утверджувати цивілізаційне розуміння історіографічного процесу, позитивні наслідки антропологічного, культурного й інформаційного поворотів, що принципово змінили характер і методику пізнавальної діяльності істориків. На часі необхідність захисту історичної пам'яті України від кремлівської неоекспансії, відмежування від концепцій російських істориків великодержавницької орієнтації, посилення професійних дискусій, послідовного розвінчування домислів і спростування фальсифікацій української історії в зарубіжній, зокрема російській історіографії, протидії спробам останньої нав'язувати світу спотворене уявлення про українську минувшину і сучасність. Ці проблеми набули особливої актуальності в контексті путінської агресії, анексії Криму і підтримки сепаратистських і терористичних сил на Донбасі.

А.К. Не може оминати, Ярославе Степановичу, і Вашу загострену увагу до проблем цивілізаційної історії та культури України. До речі, наш часопис оприлюднив розгорнуту рецензію в англomовному викладі на моногра-

фію «Українська культура: цивілізаційний вимір», де Ви є не тільки одним з авторів, але й фундатором ідеї. Що спонукало Вас звернутися до цієї проблеми?

Я.К. До слова, дякую за ґрунтовну і аналітичну рецензію. Цивілізаційним підходом я зацікавився ще на початку 1990-х рр., коли розпочав підготовку лекційного курсу «Українська історіографія». Це важлива і глибоко теоретико-методологічна проблема. Мені стало зрозумілим, щоб без освоєння цивілізаційного трактування історичного процесу не можливо розірвати з вульгарним марксизмом, із так званим історичним матеріалізмом та формаційним підходом. Паралельно з М. Гореловим, М. Михальченком, О. Моцею та О. Рафальським, які видали кілька праць з цивілізаційної історії, ми разом з М. Юрієм, Л. Алексієвець та О. Удодом взяли за створення цивілізаційного гранднатуриву з історії України і опублікували відомий читачам двотомник. У процесі дослідження виявилось, що українська цивілізація може бути пізнана через призму культури і менталітету. Ось так народився задум створити відповідні праці. В 2015 р. разом з О. Рафальським і М. Юрієм нам вдалося оприлюднити «Цивілізаційний вимір української культури», а її логічним продовженням стала тільки що опублікована у видавництві «Генеза» монографія «Ментальний вимір української цивілізації». Я оприлюднив декілька статей з методології цивілізаційного пізнання, його особливостей в контексті українських реалій.

А.К. У нас з Вами, Ярославе Степановичу, спільна Альма-матер – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чи підтримуєте Ви контакти з істориками цього університету?

Я.К. Я зберігаю найкращі спогади про свою Альма-матер, яких у мене три: Чернівецький університет, де я отримав кваліфікацію історика. Львівський, в якому захищав кандидатську дисертацію і Київський, де навчався в аспірантурі і захищав докторську. І все ж, коли мова йде про Чернівці – щемить серце, поринаю в юність, згадую однокурсників, шанованих викладачів.

Понад 50 років стежу за розвитком університету, не раз відвідував його, підтримував дружні відносини з істориками. На жаль, чимало з них уже відійшли у вічність, колектив факультету обновився і змінив назву. Тепер це факультет історії, політології та міжнародних відносин. Багато років контактую з В. Ботушанським, колишнім деканом Ю. Макарем,

підтримую зв'язки з нинішнім деканом факультету О. Добржанським. Не втрачаю надії і на зустріч в університеті.

А.К. У своєму житті Вам доводилось давати численні інтерв'ю, виступати на радіо, телебаченні. А якого питання не задавали і на яке б Вам хотілося відповісти?

Я.К. Якось не задумувався над цим. Можливо, чи задоволений я своїм життям, чи маю претензії до себе, чи щасливий, чи не відчуваю ностальгії за минулим. Загалом, не люблю каверзних і провокативних питань. Пригадую, якось мене запитали, чи причетний я до написання книги Петра Шелеста «Україно наша радянська». Я відповів: До цієї книги причетний Шелест, а я – лише до назви, аббревіатура якої «УНР» мені подобалася. Не думав, що ця деталь буде використана борцями з П. Шелестом.

Щодо претензій до себе. Найбільше дорікаю собі за радянський атеїзм. Усвідомлюю, що це великий гріх. Згадую про нього на сповідях. Розкакуюсь і прошу прощення в молитвах. До речі, ми з дружиною на 50-му році подружнього життя повинчалися у Храмі Феодосія Печерського.

А.К. Добродію, Ярославе Степановичу, як співається у відомій пісні, «без мрій не можна жити». Очевидно, не мало з Ваших мрій, задумів ще очікують свого здійснення. Які з них найважливіші?

Я.К. Розпочинаю роботу з редактором університетського видавництва у зв'язку з поданим до друку рукописом навчального посібника «Менеджмент в архівній справі: опорний конспект лекцій». Це буде перший на пострадянському просторі посібник з архівного менеджменту.

Разом з професором Михайлом Юрієм із Чернівців та іншими науковцями виношуємо задум підготувати колективну монографію «Антропологічний код української культури і цивілізації». Свого часу я обґрунтував необхідність виокремити в методології історичного дослідження принцип антропологізму, тобто людиноцентризму. З'ясуємо його прояви в українській культурі та цивілізації в контексті історичного процесу.

І, звичайно, як дасть Бог здоров'я, буду продовжувати написання своїх «Діалогів з минулим».

А.К. Щиро дякую Вам, Ярославе Степановичу, за цікавий діалог! Від редколегії часопису, від себе особисто і численних читачів вітаю Вас з ювілейною датою, бажаю Вам здоров'я і творчого довголіття!